

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ІСТОРІЇ

У статті зроблено акцент на особливостях розвитку творчих здібностей учнів основної школи під час проведення практичних занять з історії та визначено сучасні засоби реалізації даної проблеми для вирішення основних освітніх завдань.

У сучасних умовах не тільки зростає значення гуманітарної освіти, а й змінюється її зміст, оновлюються форми та методи навчальної діяльності. Актуальність обраної теми зумовлена сучасними тенденціями соціально-економічного розвитку України, підвищенням ролі людини в усіх сферах діяльності. Тому зараз виникла потреба в розвитку творчих, активних, інтелектуально й духовно розвинених громадянах, здатних реалізувати власний творчий потенціал у світовому просторі, жити в полікультурному суспільстві та адаптуватися до його складних умов.

Сучасна українська освіта має нову філософію, засновану на інноваційних технологіях, а реформування освіти визначає розвиток творчої особистості дитини як одне з пріоритетних завдань, тому що саме від творчих людей залежить розвиток суспільства.

Безперечно, щоб щось створити, потрібно мати певну кількість знань, бо знання – це основа творчості. У зв'язку з цим реалізовувати розвиток творчих здібностей учня можна на практичних заняттях з історії, тому що такі уроки дають можливість самостійно здобувати знання з різноманітних джерел та творчо їх використовувати в подальшій діяльності.

Проблемами творчості з давніх часів цікавилися Платон, Аристотель, Августин, Гегель. Учені вважали, що творча особистість краще адаптується до соціальних умов. Ідеї розвитку творчості розкривають у своїх працях А. Макаренко та В. Сухомлинський. Вони розглядають творчу діяльність учнів як таку, що сприяє розвитку цілого комплексу якостей творчої особистості: самостійності у виборі знань, працелюбності, умінні бачити головне, визначати спільне в різних і різне в подібних явищах, розумову активність, підбір матеріалу, необхідного для виконання конкретного завдання тощо. Результатом цих якостей повинен стати кінцевий продукт творчої діяльності. Ю. Бабанський пропонував комплексний підхід до виховання творчої особистості; В. Андреев класифікував творчі здібності учнів. У працях Л. Виготського, В. Давидова, О. Запорожець, Д. Ельконіна та інших розглядається діяльнісний підхід до феномена творчості; В. Рубцов, Г. Цукерман показали механізми розвивальної навчальної діяльності учнів; К. Абдульманова-Славська, С. Рубінштейн та інші описали природу суб'єкта

* © Федь Н. Б.

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

діяльності; О. Асмолов, Л. Божович, І. Дубровіна, О. Захарова, В. Мухіна, А. Подольський, Д. Фельдштейн дослідили особистісний розвиток в онтогенезі; проблемою особистісного розвитку переймалися О. Бондаревська, І. Колесникова, С. Кульневич, Б. Неменський, В. Сластьонін, Є. Шиянов, В. Зінченко; В. Серіков визначив ефективні способи розв'язку суперечностей між заданим змістом навчання, заданими формами організації навчального процесу й необхідністю розвитку особистісних функцій у суб'єктів навчального процесу: креативності, самоорганізації, рефлексії тощо [8].

На сучасному етапі також актуальна тема розвитку творчих здібностей дитини. Нова навчальна програма з історії передбачає спеціальні практичні уроки – практичні заняття, на яких учень має можливість розкрити свою індивідуальність. Уперше модель навчання з використанням методу лабораторно-практичних робіт обґрунтував К. Баханов у 90-х роках минулого століття. На сучасному етапі даним питанням переймаються відомі вітчизняні методисти, в основному автори підручників з історії, О. Пометун, Г. Фрейман, І. Костюк, В. Власов, Ю. Малієнко, Ю. Комаров, які розкривають як переваги, так і недоліки таких уроків, а їхньою спільною думкою є те, що на практичних заняттях з історії діти оволодівають уміннями та навичками творчої навчально-дослідницької роботи, шліфують їх та вдосконалюють.

Метою статті є розкриття особливостей розвитку творчих здібностей учнів основної школи під час проведення практичних занять з історії.

Здатність до творчості формується в діяльності, і саме через творчість здійснюється самореалізація дитини [2]. Тому вчителю необхідно надати учневі можливість реалізувати свої здібності на уроці.

На початку ХХ століття російський дослідник проблем творчості П. Енгельмейєр зазначав: «Творчість – це життя, а життя – це творчість» [1, с. 25]. Під творчістю розуміють діяльність людини, результатом якої є створення індивідуально нового, неповторного, оригінального [5]. Творча активність людини залежить від змісту, характеру й мети діяльності. Ученими досліджено закономірності психічних явищ, на основі яких можливий розвиток творчих здібностей. Серед таких закономірностей є:

- актуалізація здібностей через діяльність (Л. Виготський);
- виділення трьох складових творчої діяльності: процесу, продукту й особистості творця (В. Моляко);
- установа фаз творчої діяльності (А. Маслоу);
- відповідність індивідуального психічного розвитку дитини певним віковим періодам (Н. Лейтес);
- висвітлення впливу інтуїтивного мислення та уяви на формування й розвиток продуктивного мислення (Я. Пономарьов, С. Рубінштейн).

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

Творчість науковцями розглядається у двох аспектах: психологічному та філософському. Психологія творчості досліджує процес, психологічний «механізм» перебіг акту творчості як суб'єктивного акту індивіда [1]. Філософія розглядає питання про сутність творчості, що по-різному трактувалося в різні історичні епохи [4]. У філософії та психології визначають певні типи творчості, для наочності позначені як творчість «Артиста» (мистецтво), творчість «Мудреця» (наука та інженерія) та творчість «Блазня» (гумор). У педагогіці це питання є не достатньо дослідженим. Тому, з урахуванням рівня розвитку пізнавальної активності учнів, ми пропонуємо виділити такі типи творчості:

– учень, який реалізує творчі ідеї, у якого переважають образне мислення та пам'ять, продуктивна уява, сенсорна увага;

– учень, який генерує творчі ідеї, у якого переважає абстрактно-логічне мислення, абстрактна уява, словесно-логічна пам'ять, інтелектуальна увага;

– учень-емпат, у якого переважає наочно-дієве мислення, конкретна уява, емоційна пам'ять, моторна увага.

Ми переконані, що для цілеспрямованого й постійного розвитку творчих здібностей учнів необхідно, щоб методи, засоби та організаційні форми навчання відповідали цілям і задачам навчально-пізнавальної діяльності та особливостям творчої особистості, збуджували, створювали атмосферу розкритості, залучали позашкільні інтереси й захоплення дітей до навчального процесу.

Ураховуючи європейський досвід та з метою набуття учнями ключових компетентностей, і особливо історичної, окремою структурною складовою нової програми з історії стають практичні заняття, які за методикою проведення відрізняються від практичних або лабораторних робіт з предметів природничого циклу.

О. Пометун в «Українському педагогічному словнику» дає таке визначення: «практичне заняття – це форма навчального заняття, при якій педагог організовує детальний розгляд учнями окремих теоретичних положень навчального предмета і формує уміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання учнями відповідно сформульованих завдань» [7, с. 251].

Практичні заняття є особливим способом вивчення нового матеріалу на основі опрацювання історичних джерел та важливим засобом формування предметних умінь та навичок учнів, тому саме на таких уроках існує можливість розвивати їхні творчі здібності, тобто відповідно до вікових можливостей учнів та історичного контексту практичні заняття повинні сприяти напрацюванню школярами навичок аналізу різних історичних джерел, розуміння ними важливості таких критеріїв, як час і простір, зміни та безперервність, причини і наслідки, значущість подій та процесів, культурна різноманітність, важливість

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

доказів та можливість різних інтерпретацій, – вважає М. Гавриш [3].

Оскільки в підлітковому віці спостерігається потреба у формуванні власного світогляду, бажання швидше стати дорослим, бурхливий розвиток фантазії та уяви, спрямованість на самоствердження, то на практичних заняттях має відбуватися залучення учня до діяльного розв'язання завдань і проблем.

Ми наголошуємо, що метою проведення практичних занять не є виключно робота з історичними джерелами. Творча діяльність учнів не може вийти за межі набутих знань. На основі раніше отриманих знань, умінь і навичок під час практичних занять вони індивідуально розв'язують пізнавальні завдання, презентують результати своєї самостійної творчої діяльності чи освоюють більш складні пізнавальні вміння вивчення історії. Творчість у поєднанні із працею дасть бажані результати, особливо, коли вчитель буде враховувати рівень розумового розвитку, інтереси, здібності, психіку при організації навчального процесу на конкретному практичному занятті. Завдання вчителя полягає в тому, щоб пробудити чи розвинути в дитині творчі можливості, які є в кожному, бо закладені природою, допомогти школяреві знайти себе в житті. А для цього необхідно навчити школяра:

- приймати рішення та робити вибір;
 - бути свідомим громадянином своєї держави;
 - відчувати себе громадянином цілого світу;
 - співпрацювати з іншими людьми;
 - завжди працювати якісно;
 - проявляти ініціативу;
 - працювати з великим обсягом інформації, самостійно здійснювати її пошук, обробку, аналіз і зберігання;
 - розуміти, що існують різні цінності.
- Виділяють три типи практичних занять з історії:
- практикуми з розвитку пізнавальних умінь;
 - практикуми з розв'язання пізнавальних завдань;
 - практикуми з перевірки результатів творчо-пошукової діяльності [6].

Кожний тип практичного заняття можна спрямувати на розвиток творчих здібностей дитини. Цьому сприятимуть активні та інтерактивні методи та інноваційні технології. Оскільки на практичних заняттях формуються вміння і навички шляхом індивідуального виконання учнями завдань уроку, то потрібно підбирати форми роботи, які забезпечують індивідуальну творчу роботу школяра і спрямовані на розвиток учнівських компетентностей. Ми не будемо перераховувати всі прийоми й методи, а наведемо приклади деяких із них.

На практичному занятті можна влаштовувати інсценізації, рольові ігри, під час підготовки до яких за певними історичними джерелами учень пише свою роль та виконує її так, як він це відчуває, пов'язуючи з історичною епохою. У цьому випадку

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

учень у такий спосіб висловлює власне ставлення до історичної події, явища чи історичної особистості. Цікавим видом роботи для учнів є підбір коментарів до ілюстрацій, порівняння тексту з ілюстрацією. Складання маршрутного листа дає можливість розвивати уяву та вміння аналізувати опрацьовані історичні джерела та історичну карту. Завдання взяти інтерв'ю в історичного діяча, скласти меню селянина на день, одягнути рицаря на турнір сприяє формуванню інтелектуально-логічних здібностей. Опис реальних та можливих подорожей, опис місця розташування об'єктів оригінальним способом формує або розвиває, залежно від віку, творчі здібності та просторову компетентність. Складання кросворду, чайнворду, сенкану, виготовлення стіннівки на основі текстових та візуальних джерел розвиває інформаційну компетентність учнів, вміння виокремлювати та систематизувати. Вправи «Реставрація», «Знайди помилку», «Виключи зайве» спрямовані на редагування тексту з помилками, розпізнавання істинних та хибних тверджень, визначення родової ознаки понять формують і розвивають логічне мислення, що є одним із важливих компонентів творчості. Творчі завдання, як-от: скласти порівняльну таблицю, наприклад, умов життя рицарів, селян та рабів за допомогою історичних текстів; заповнити «Історичний альбом», розмістивши туди портрети знаменитих особистостей та визначити, хто на них зображений на основі літературних творів; порівняти зачіски, одяг чи взуття людей середньовіччя і сучасності за візуальними джерелами; скласти розповідь про феодальний замок за картинами середньовічних художників; виконати середньовічний придворний танок дають можливість зацікавити учнів, зробити урок неповторним. Випереджальні завдання, проблемні питання, невеликі дослідження допоможуть учневі відчутти свої можливості та їх значущість для вирішення завдань уроку, впевненість у собі.

Проведення практичного заняття, під час якого вчитель планує розвивати творчі здібності в учнів, потребує відповідного дидактичного забезпечення. Можна залучати школярів до виготовлення набору дидактичних матеріалів за даною темою, і це також сприятиме творчому підходу учнів до виконання завдання.

Отже, з'ясувавши сутність та окресливши основні особливості розвитку творчих здібностей учнів під час проведення практичних занять з історії, зазначимо, що сучасний підхід до проблеми розвитку творчих здібностей передбачає необхідність формувати і розвивати риси, притаманні творчій особистості: здатності відстоювати свою думку, вміння співпрацювати, організовувати навчально-творчу діяльність. Ми сподіваємося, що впровадження практичних занять з історії підвищить інтерес учнів до вивчення предмета та допоможе виховувати людей, здатних зайняти належне місце у суспільстві.

Література:

1. Базиленко Л. І. Заметки о творчестве / Л. І. Базиленко // Обдарована дитина. – 2005. – № 7. – С. 25–27.
2. Бедлінський О. І. Гра «Креативність» як засіб розвитку творчого мислення і сприйняття підлітків / О. І. Бедлінський // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 2 – С. 26–32.
3. Гавриш М. Творчість на кожному уроці / М. Гавриш // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2010. – № 4. – С. 54–58.
4. Гірний О. Творчість як дидактична мета у філософських та ідеологічних системах / О. Гірний // Педагогічна думка. – 2006. – №3. – С. 32–38.
5. Лук А. Н. Психологія творчества / А. Н. Лук. – М. : Наука, 1978. – 128 с.
6. Нова навчальна програма з історії: стратегічні перспективи та вимоги до організації уроку історії // Історія та правознавство. – 2013. – № 6. – С. 6–14.
7. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К. : Генеза, 2005. – 328 с.
8. Шеремет М. Педагогічний потенціал історичної дисципліни в творчому розвитку учнів загальноосвітніх навчальних закладів: інтегративний підхід / Микола Шеремет // Історія в сучасній школі. – 2013. – №11. – С. 40–44.

Чуча О. А.*

ВІРТУАЛЬНІ ЕКСКУРСІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

У статті розкрито роль віртуальних екскурсій на уроках української літератури та способи створення віртуальних галерей.

Сучасна система освіти потребує нового покоління вчителів-предметників, здатних розв'язати ті найактуальніші проблеми, що є нагальними в загальноосвітній школі.

Нині учитель повинен вміти працювати за новими програмами та технологіями, спілкуючись із поколінням школярів, що виросло в умовах комп'ютеризації майже всіх сфер людської діяльності. Сьогодні без інформатизації освіти вже неможливо уявити сучасної школи. Однак деякі викладачі гуманітарних дисциплін мають сумніви щодо доцільності застосування інформаційних технологій. Та якщо вдало та правильно поєднувати технології та форми проведення уроків, то такі уроки виявляються дуже цікавими і для учня, і для вчителя.

В умовах сьогодення актуальною проблемою є формування інформаційної компетентності школярів, яким належить жити і працювати в інформаційному суспільстві. Як перспективу вдосконалення навчально-виховного процесу можна розглядати віртуалізацію освітнього простору.

Актуальність питання щодо створення освітнього віртуального простору пояснюється одним із головних завдань – допо-

* © Чуча О. А.